

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования и науки Республики Ингушетия

ГБОУ "Гимназия № 1 г. Карабулак им. А.Б. Дошаклаева"

РАССМОТРЕНО:

на заседании МО
руководитель ШМО

_____ Яндиева Ц.Я.

Протокол № 1
от «28» августа 2023 г.

СОГЛАСОВАНО:

зам. директора по УВР

_____ Чапанов К.М.

от «30» августа 2023 г.

УТВЕРЖДЕНО:

И.о. директора

_____ Чапанов К.М.

от «30» августа 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Родная литература (Ингушская)»

для обучающихся 8-х классов

г.Карабулак, 2023 г.

Кхетора каьхат(пояснительная записка)

Глалглай литература программа лъаца

Глалглай литература программас новкъостал ду хьехархочоа берашта глалглай йоазонхоша кхелла говзама йоазоний чулоацам а, тема а, идея а къоастаде а, хлаьта цар шоай произведенешта бувцаш болча ценаца, хозача, говзамеча меттах пайда эца а.

Глалглай литература хьехаш вола хьехархо декхарийла ва литература новкъосталца берашта глалглай метта хозал, говзал, клоаргал, цун ганз йовзийта, уж кхетамца, эхъ-эзделца кхебе, дикачун-вочун къоастам бе ховргдолаш.

Дешархошта ха деза глалглай литература хьахилара наькъаш. Укхазача царна хайтача бакъахьа да, вай глалглай литература хьахилара глулакх малагача торонца эттад, эггара хьалхара глалглай йоазув 1923 шера Мальсагов Кураза Зоврбика кхелла хилар, из латински ларда гла хинналга. Эггара хьалха глалглай меттала кепатеха йоазув 1923 шера «Сердало» яхача газета гла кепатеха хилар.

Цхьабакъда, шоай йоазув хиннадеце а, багахбувцам бляхий хиннаб глалглай къаман, тайп-тайпара жанраш чу а йоаглаш: къаьнара иллеш, фьалгаш, клоанолгаш, ховли-довзалеш, легендаш, шира ооламаш, ишта кхы длахо а.

Глалглай литература никъ 1923 шерагара денз таханарча денга кхаччалца чоалхане болаш хьабенаб. Массехк хана доакъоох бекъа йиш я из.

Хьалхара ха – 1920-гла шераш – говзама йоазонаш хьахила доладенна ха я, хлаьта 1930-гла шераш – глалглай литература деглая йолаенна ха я.

Программа юкъе йоагла произведенеш берий ханага хьежжа я, чулоацам а, керттера уйла а дика кхетадергдолаш, хлаьта хлара классе багахбувцамах пайда эц.

5-9 классашка дешархой кхетамца кхебара духьа, ужэьаца, эзделаца, хозанена лоархламца кхебара духьа дола говзама йоазонаш лодаду. Цу классашка лодаеш йола материал чоалхане яц, ший чулоацамга хьежжа, хлаьта идейни кхетам балара глулакх лертгла да цун.

Хлара классашка чуйоаглаш йола материал хронологически хьисапе луш я, дешархой литература исторех а литературеи вахари влаши дувзаденна хиларах а кхетаргболаш. Цул совгла, мехка истори а дикагла йовзаргья царна.

5-8 классашка говзамеча йоазонашца цхьана литературни теорех кхетам лу. Дешархоша керттера кхетаде дезаш дар да литература говзама кхоллам хилар, цун мотт поэтически хилар. Литература теори дикагла кхетаергья дешархоша, говзамеча произведенешца цхьатарра лодамайя.

Хлара классе литература чулоацамга а дешархой кхетамга а, цар дегладара боарамга а хьежжа, тайп-тайпара хьехара наькъаш леладе деза: хоза къоастадеш текст ешар, суртех, телевиденех, компьютерах пайда эцар. Цул совгла, дешархошка шоашка болх байта беца йоазонхоох а цар говзамеча йоазонех лъаца кхы а дукхагла хоамаш лохаш.

5-8 классашка теркам бе беца хоза къоастадеш, кхетадеш шаьра дешара говзал лакхаяккхара. Из программай декхар кхоачашданза даргдац, урокаш гла а дешаш, цлагла арча дешара глахьожамца кулгал а деш. Дешара техника тоаеш болх бе беца массане цхьана дешаш, юкъ-юкъера хоржаш дешаш, оттадаьча хаттара текстаца жоп луш, ишт. кх. д1.

Лакхерча классашкара дешархой керттерча дакъе кхетам болаш кийчбе беца ешаш йола произведенеш шоай лодаме яшха, анализ е, керттера маган а, уйла а гучадоохаш, цар мах бе.

9-11 классашка йоазонхочун вахара а кхоллама а никъ, цо айяь пробдемаш тохкаш, хьехархочун урока керттера форма лекци хила йиш я. Иштта теоретически проблемаш е йоккха темаш лодаеш, тлехьара лодаьр члоагладара урок еш, лодаьр юха дагадохийташ лекцеца болх длабахьа мегаргба.

Лакхерча классашка программа юкъе йоагла йоккхий эпически произведенеш. Уж дешархошка хьалххе а ешийта еза. Классе дешархошта произведени тахка а, цун чулоацамах а, турпалех а шоашта хетар ала ха деза.

Къаьста теркам тлабахийта беза дешархоша шоай лоламе беча балха, произведене доакъош, текста юкьера белгалъяха моттигаш тохкаш, план оттаеш, турпаллий оамалех шоашта хетар оалаш, лалама сурташ дийшачул тлехьагла уж каьхата тла даьха хьожаш.

Балха хлар тайпа, ломача произведенеца айхха бувзам болаш, цун чулоацамга хьежжа хила деза. Хьехархо хадданза болх бе декхарийла ва дешархой багах ду къамаьл шаьрде, хлана аьлча, из йоазонца беш болча балха лард я.

Метапредметни

Регулятивни УУД

- Хьехархочунца дешара тладулар оттаде, урока лерхламга хьежжа. Деша дешара лерхламашка хьежжа.

- Массанеца цхьана урока план оттае ха, произведени чулоацам хьабувцара план оттае ха. Планага хьежжа беш бола болх таьхар, баьча балха корта бар, маьх бар, иштта кхьча дешархой балха маьх бар.

- Зламигача тоабаца е шинне цхьана болх беш, кердача темах ховр а, де ховр а хьакъоастадар. Урок йодаш беча балхах раьза хилар е ца хилар длаяздар, лакхача говзала тлакхувш хилар хьаьхьокхар.

- Ше баьча балха раьза хилар е ца хилар дешархочо ший лоламагла хьаалар, урока карах ца доалача хлама теркам бар, из тоадара болх бе лерхлам дагалацар.

Познавательни УУД.

- Текста тохкам бе ха, хьехархочо хаттарашца новкъостал а деш. Деша къайла малан ха, из таьха.

-Произведенеш шоайла йиста, влашкаоттае, юкьарадар а тародоацар а хьаоалаш.

-Дийшачун даьха диста мукъама е илли даьхаца, е суртаца, е кицаца

Произведени турпалхочо дечун баьхан таьхар. Шийна хетачун, ше яхачун доагла масалаш доаладе, даьржа дувзаденна къамаьл де.

- Глаглай фаьлгаш кхоллара лерхлам ха, цар лу пайда, цар лерхлам ха.

- Поэзи а проза а шоайла къоастае ха, литературнии лилман кхетам балара тексташи санна.

- Кхоллама навькаш хьаьхьокхар, тайп-тайпара произведенеш дагалувцаш, проектни тладулараш кхоачашдеш.

-Дешашдар кхетаде, дийшар лоацца таблица чу а схема чу а длаязде ха.

Коммуникативни УУД.

-Дувцара къамаьл оттаде, урока болх беш кадай хила, хаттараш тела. Диалогге, тоабах болх беш даьха лаца. Шийна бакъаьха хетар чоагладеш, кхьчарца къамаьл де хар.

- Темага хьежжа 5-6 предложенех дувзаденна къамаьл оттаде. Проекта 1-2 слайд кхолла. Кхьчунга ладувгла ха, къовсама юкье даьха лаца.

-Произведени урпалхочо даьчун маьх бе, эзди дешашца къамаьл де.

- Кхьча дешархой урока баьча балха маьх бе ха, оттаяьча критерешца.

- Барт бара кийча хилар хьаьхьокхар, къовсам, дов е цатоам длабаккхара тайп-тайпара вариациеш йоалае ха.

- Боккхийчарца къамаьл деш, книжкаши, дошлоргаши, энциклопедеши дешаш кердадар, пайдабар леха.

-Йоккха йоаца презентаци (5-6 слайд дола) боккхийчар новкъосталца кийчъяр, проекта темага хьежжа, слайдашка хьежжа темах лаьца лоацца дувца.

Личностни.

- Художественни произведенеш ешарца дезала юкьера безама керттара хьал хар (барт хилар, сий дар, безаме, къахетаме, влаци новкъостал деш хилар)

- Ше ваьнна моттиг ховш хила, ше малаглача этносаца лоархлаш ва ха. Кхьча къамех цар сий деш къамаьл дар.

- Кхыйола культураш а, къамаш а долга ховш хилар, дикагла довзачарех хъадувца ха, культураца е динаца шоай культура е дина таракетараш хъаала хар (нохчий, татараш, ларбий, сирийцаш, кх. д1. а).

-Юкъа а ца лелхаш, кхычунга ладувгла ха, ший уйла сатийна д1аалар, тайп-тайпара аргументаш а йоалаеш. Дешархой в1аш къовсам балара бахъанаш ха.

- Ц1агла а классе а книжкаш дешара т1акхувш хилар хъахьокхар, библиотеке ахар, мукъа волча хана, урока эша материал кийчъяр.

- Йоазонхой кхолламах ха безам болаш хилар хъахьокхар, шийна эггара ч1оаглагла безачар ц1ераш яха хар, безара бахъан а хъаалар.

- Литературни кхоллама болх шийна эшаш болга хар.

-Ишколе вахара бокъонаш йовзар, цар дешархочоа луп айда малагла ба хар. Дикача дешархочун масалаш доаладе йийшача произведени юкьера.

- Сага новкъостал доацаш ше болх бе ховш хила, ше даьчох жоп дала дезалга ховш хила.

-Поэтически деша хозал ховш хила, йоазонхочо дешашца сурт дулаш доаладаь дешаш хъалаха ховш хила. Хозахийта дешаш а эпитеташ а шоай къамаьла юкъедоаладар.

-Эзделица дар доацар ховш хила, литературни турпалхоехи эздийча сагахи йоакха оамалаш хъаювцаха, г1улакхаца дар доацар къоастаде ха.

- Дешаш а яз деш а нийса ваг1араи б1аргий са толха ца дараи йоагла бокъонаш ховш хила. К1аьдвалар д1адоаккхаш е еза упражненеш йовзаш, уж еш хила. Саг унахц1ена хилара бокъонаш ц1агла а накъайоалаш лелае ха.

Патриотически кхетам балар:

дешархо къаман г1улакхаи эзделай т1акхийна хилар;

- дезала вахар довзаш хилар;

- ший къаман культура а, бусулба дин а довзаш хилар;

- Росси пачхьалкхен гражданин ше волга ховш хилар;

- дешархочун оамалаш, декхараш кхийна хилар: урока, урокал араха а.

Г1алглай метто, эрсий метто санна, метта лилман дакъа а ший маланна а йоккха моттиг д1алоац. Цун дешарца а кхетамца а бераш кхедара доккха практически малан да. Наьна метто юкъелоац дешархой патриотизма а, кхыча къамашца лимерза а, эзди а хилара уйлашца кхетадеш кхедара маьхала таронаш.

Тахан латгача хъале г1алглай мотт ломабара, цу метта йоазув де хара лалаьмате йоаккха терко е еза къаьстта ишколо. Х1анзарча зама бераша лалаьмате дукха бувцаш лелабу эрсий мотт. Ц1агла а ара а бераша шоай наьна метта къамаьл к1езига ду. Г1алглай мотт бувцачар а къамаьла юкъе дукха эрсий дешаш леладу, цудухъа наьна мотт эрсий меттаца ийна бувц бераша. Иштгача хъале т1ехъ т1айоаглача хана г1алглай мотт бицбалара кхерам ба. Цудухъа ишкола хъалха латта декхар да г1алглай метта дешари йоазуви дешархошта ломадар, безам т1абахийтар, мотт дийнбар. Бера ший наьна мотт бовза а беа, беа а беа, уйла а цу метта хила еза. К1ира сахъатий боарам дукха беце а дешархоша мотт ломабергба, хъехархоша из безаргболча тайпара д1ахъехе. Цу т1а йоазув де г1алглай метта хала а дац, х1ана аьлча, г1алглай абата т1а дукхагладола алапаш эрсий метта санна да. Дешархошта ломаде лотлакхета алапаш да: л, аь, г1, кх, къ, к1, п1, т1, хь, х1, ц1, ч1, яь, дифтонг оа. Эрсий метта санна хъехархочо боккха теркам т1абахийта беа дешаш д1аоалаша яз дешаи йолча башхалонашта. Иштта боккха болх бе беа дешархоша оазаш нийса хъаалара, х1ана аьлча, бера яз деша хана ше харцахъа дош д1ааларга хъежжа г1алаташ а деш яздергда. Из болх л классе денз ца хаддаш бе беа, йоазув нийса хургдаш.

**Календарно-тематически планировани
8-г1а класс г1алг1ай литература**

№	Тема	Урока тайпа	Сахь ат	Таьрахь			Урока лоарх1ам	Кхо ача м	Дош лорг	Ц1аг1ар а болх
				п.х	Ф.х	до				
1	Деша говзал.		1	8.09			Дешаговзалгучайо аккхашхоам бар, наьнаметтацарабе замсовбаккхар.			Оаг1. 3-6 хатт.
2	«Тиркаца вахаш хиннача Аьдий Сурхохи Аьла Мусостахи дола илли»	Керда тема хьехар	1	15.09			цуиллечулоацамб овзийтар ; нравственникхета мбалар;шаьрадеш аранавыкаш дег1айоалаяр			Оаг1. 8- 12 цхьадакь а 1омаде
3	Турпала иллеш. Кицаш.	Кердадакк хар	1	22.09			багахбувцамах 1омадаьр кердадаккхар; нравственникхета мбалар;кхетадешд ешаранавыкашкхе яр .			Оаг1.13- 16 хатт.
4	Коазой Нурдин «Тхаба-Ерд»	Керда тема хьехар	1	29.09			КоазойНурдин «Тхаба-Ерд» деша, Даьхенцарабезамс овбаккхар.	хьо кха мап осо би.		Оаг1.17 хатт.
5	Озанакъан Салман «Наьсар»	Керда тема хьехар	1	6.10			ОзанакъанСалма н «Наьсар» яхастихотворение шар, наьнаметтацарабе замсовбаккхар.			Оаг1. 18 дагахьа

6	Классаларахъа радешар. Мерешкнакъан Султан «Г1алг1а васо»	Керда тема хъехар	1	13.10			Мерешкнакъан Султан «Г1алг1а васо» яха стихотворение шар, Даъхенцарабезамсовбаккхар		Оаг1.287х аттараш
7	ОвшнакъанМа хъмад «Даъйнакъаш»	Керда тема хъехар	1	20.10			Аушев М. вахараникъ а цупоэмайI д. чулоацам а бовзийтар дe-та;Даъймехкацара безамкхебар ; шаърадешаранавы кашлакхъяр .		Оаг1.54-58 чул.
8-9	Боазарнакъан Муртаза Идрис «Моакхазатепча»	Керда тема хъехар	2	3.11			Базоркин И. Биографи а цудувцараI д. чулоацам а бовзийтардe-та;Даъхенцарабезамкхебар ;кхетадешдешаранавыкашлакхъяр .		Оаг1. 60-70 хатт.
10	Озанакъан ИсмаIалий Салман «Хозал ,дикал», «Вахар»	Керда тема хъехар	1	10.11			Озиев С. вахараникъ а цустихотворенечулоацам а бовзийтар дe-та; шаъра ,къоастадешдешаранавы кашкхъяр .		Оаг1. 72-73 даг.

11	«Шин з1амигача саго баъбарт»	Керда тема 1омаяр	1	17.11			«Шин з1амигача саго баъбарт» яхапроизведениде шар, кхетадешдешаран авыкашлакхъяр .	Таблиц ашкниж каш		Оаг1. 73-89 чул.
12-13	БоканакъанХамеАхъмад «Тиша ц1а»	Керда тема хъехар	2	24.11			Боков А. вахараникъа "Тиша ц1а" яхачаповеста- IV д. чулоацамбовзийта р де-та ; патриотически кхетамбалар;кхета дешдешаранавыкаш дег1айоалаяр .			Оаг1. 90-117 чул
14	«Тиша ц1а»	Керда тема хъехар	1	1.12			Боков А. вахараникъа "Тиша ц1а" яхачаповеста- IV д. чулоацамбовзийта р де-та ; патриотически кхетамбалар;кхета дешдешаранавыкаш дег1айоалаяр .			Оаг1. 90-117 чул
15	ЗабъгнакъанХъусенаБахъаудин «Эг1азал»	Керда тема хъехар	1	8.12			цудувцарачулоаца мбовзийтар;патриотическикхетамбалара де-та;нийса , кхетадешдешаран авыкашлакхъяр .	Хъокхат аблица ш, пособи.		Оаг1. 121-127

16-17	ЗабъгнакъанХъусенаБахъаудин «Ваьча юрта»	Керда тема хъехар	1	15.12			цудувцарачулоаца мбовзийтар; патриотически хетамбалара де-та; нийса, кхета дешдешаран авыкашлакхъяр.			Оаг1. 141-145
18	ОсминакъанСосеХъамзат «Т1абенача дахко к1алхарбар»	Керда тема хъехар	1	22.12			Осмиев Хъ. вахараникъ а цудувцарачулоаца м а бовзийтар де-та; нравственник хетамбалара; кхета дешдешаран авыкашкхъяр.			Оаг1.146-151чул
19	ЯнднакъанХамарзийЖамалда «Т1ом хъеберашка»	Керда тема хъехар	1	29.12			Яндиев Дж. вахараникъ а цустихотворенчулоаца м а бовзийтар де-та; шаьра, къоа дешдешаран авыкашкхъяр.			Оаг1. 152-153
20	ЯнднакъанХамарзийЖамалда «Наьнага»	Керда тема хъехар	1	12.01			цустихотворенчулоаца мбовзийтар де-та; патриотически хетамбалар; шаьра, дешаран авыкашлакхъяр.			Оаг1.153-154
21	ЯнднакъанХамарзийЖамалда «Малхара каша», «Бага»	Керда тема хъехар	1	19.01			цу стихай чулоаца м а вайдаьхьалхахина хала вахар а довзийтар де-та;	Хьокха мап		Оаг1.154-156даг.

							къаманистори к1оарга1а довзийтар;шаърад ешаранавыкаш дег1айоалаяр .	осо би		
22	Мута1алнакъа н ШовхалаХъаж- Бийкар «Яхъ»	Керда тема хъехар	1	26.01			цустихотворенечу лоацамбовзийтар де- та;нравственникхе тамбалар де-та ;шаъра, къоастадешдешар анавыкашлакхъяр .			Оар1.158- 159хат
23	Мута1алнакъа н ШовхалаХъаж- Бийкар «Д1айха кулгаш», А.С.Пушкин «1ан сайре»	Керда тема хъехар	1	2.02			цупоэмайчулоаца мбовзийтар; къахъегачанаяхаси йде 1омабар;шаъра , къоастадешдешар анавыкашкхъяр .			Оар1.159- 163хат
24- 25	Чаккенакъъани дриса Са1ид «Ц1ерага маъреяхар»	Керда тема хъехар	2	9.02			Чаккиев С. вахараникъ а цудувцара1 д. чулоацам а бовзийтар де- та;нийса ,кхетадешдешаран авыкаш дег1айоалаяр .			Оар1.164- 182чул
26	«Ц1ерага маъреяхар»	Керда тема хъехар	2	16.02			Чаккиев С. вахараникъ а цудувцара1 д. чулоацам а	Кни жка ш,		

							бозвийтар дег-та;нийса ,кхетадешдешаран авыкаш дег1айоалаяр .			
27	Угурчнакъан А-Г. «Г1алг1ай», «Г1елал».	Керда тема хъехар	1	23.02			Угурчиев А-Г. вахараникъ а цустихотворенечу лоацам а бозвийтар дег-та ;Даъймех-кацарабезамкхебар;шаърадешаранавыкаш дег1айоалаяр	.		Оар1.217-219чул
28	Угурчиев А-Г. «Хьо д1авахар»	Йоазувша ьрдар	1	1.03						Оар1.219-220хат
29	Ведажнакъан АбабукараАхьм ад «Дикал-низ»	Керда тема хъехар	1	15.03			Ведзижев А. вахараникъ а цудувцарачулоацам а бозвийтар дег-та; нравственникхетамбалар; ниаса,кхетадешдешаранавыкашлакх ьяр			Оар1.233-239чул
30	Чакхенакъан Османа Капитон «Даъхен 1уйре»	Керда тема хъехар	1	22.03			Чакхиев К. вахараникъ а цустихай чулоацам а бозвийтар дег-та;Даъхенцарабезам кхебар ; шаърадешаранавыкашлакхьяр .			Оар1.267 дагахьа

31	«Даъхенга», «Ватханоаной»	Керда тема хъехар	1	5.04		укхстихотворенечу лоацамбовзийтар де-та; даъйхоза оамалаш,г1улакха ш к1оар- гаг1а довзийтар; шаърадешаранавы кашкхяр .			Оар1.270- 271даг.
32	1арчакхнакъа н ЯххъайСали «Йо1ои з1амигача сагоидийцазоа халол»,	Керда тема хъехар	1	12.04		Йоазонхочунвахар аникъ а цу стихай чулоацам а бовзийтар де-та; Даъхенцарабезам кхebar ; шаърадешаранавы кашлакхъяр .			Оар1.280х атт.
33	Пхъилекъонгий 1абазбика Амир «Г1алг1айченга »	Керда тема хъехар	1	19.04					
34	Горчханнакъа н Хасолта Бадрудин «Анзор»	Керда тема хъехар	1	26.04		ГорчханнакъанХа солтаБадрудин «Анзор» яхадувцардешар, чулоацамтахкар, къоастадешдешар анавыкашлакхъяр	Таб лиц аш, карт очк аш.		

